

Ключевые слова: влияние управления, конкурентоспособность, сельское хозяйство Украины, аграрная продукция, хозяйствующие субъекты

MANAGERIAL FACTORS ENSURING COMPETITIVENESS SUPPORT OF AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX PRODUCTS

I. A. Mishchenko

Abstract. It is known, though along with innovative technology competitiveness characterize these administrative reasons, the task of collective goals, goal management employees and certain operators, incentives and themes personnel, science work. The results complement the findings of other scientists, but require experimental verification expansion in economic subjects AIC on labor discipline and improving its stimulus.

Keywords: impact of management, competitiveness, agriculture in Ukraine, agricultural production, economic entities

УДК 35.071.5-021.464

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ САМОДОСТАТНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Н. В. МОРОЗЮК, кандидат економічних наук, доцент
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: N-Moroziuk@nubip.edu.ua

Анотація. Розглянуто переваги та недоліки існуючих методик оцінки рівня розвитку територій, зокрема з'ясовано, що в Україні багато питань, пов'язаних із формуванням та практичним використанням методик визначення депресивності та самодостатності територіальних громад, залишаються нерозв'язаними. Методики визначення депресивності територіальних систем розглядаються лише як один із інструментів вирівнювання розвитку регіонів. Але, у процесі управління територіями та знаходження балансу між регулюванням (а іноді й втручанням) та самоорганізацією громади недостатньо лише методик визначення їх депресивності.

Метою статті є розробка методики визначення рівня самодостатності територіальних громад. Одержані наукові результати ґрунтуються на використанні таких методів дослідження: абстрактно-логічного, монографічного, наукового узагальнення і

© Н. В. Морозюк, 2017

порівняння, формалізації, графічного й табличного, економіко-статистичного, моделювання.

Вивчивши зарубіжні та вітчизняні методики оцінки розвитку територій, ми зробили висновок, що найдоцільніше у процесі формування самодостатності громад використовувати інтегральний індекс.

На основі офіційних статистичних даних розраховано індекс самодостатності сільських територій України. Розраховано також прогнозне значення індекса самодостатності при погіршенні соціально-економічних та воєнно-політичних умов розвитку нашої держави, успішної реалізації державних програм розвитку України та її сільських територій, а також у разі впровадження запропонованої нами системи забезпечення.

Ключові слова: самодостатність, територіальна громада, інтегральний індекс

Актуальність. Питання оцінки розвитку територій достатньо детально вивчені в регіональній економіці. Деякі з цих досліджень знайшли відображення у нормативно-правових актах нашої держави. Зокрема, з метою визначення оцінки соціально-економічного становища малих міст і селищ, своєчасного виявлення негативних тенденцій їх розвитку та забезпечення прийняття управлінських рішень, було ухвалено Постанову Кабінету Міністрів України «Про моніторинг соціально-економічного розвитку малих міст і селищ» від 2 квітня 2009 року [1]. У 2011 р. ухвалено Постанову Кабінету Міністрів України «Про запровадження оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій» [2]. Але, незважаючи на спроби завершити в Україні процес формування комплексної оцінки розвитку територій, яка б сприяла позитивним змінам, багато питань залишаються нерозв'язаними, зокрема щодо методики визначення депресивності та самодостатності територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стосовно депресивності, то в кожній державі розроблено механізми підтримки територій, які, зважаючи на природно-кліматичні та соціально-економічні умови, мають обмежені можливості розвитку за рахунок внутрішніх ресурсів. Ці методики спрямовані на усунення суб'єктивності у процесах виявлення таких територій та визначення обсягу надання їм фінансових ресурсів.

У наших попередніх наукових дослідженнях [3] наведено вітчизняний та зарубіжний досвід тлумачення «депресивність територій». На основі цього, ми зробили висновок, що слід виокремлювати проблемні райони, до яких відносимо ті, рівень розвитку яких нижче за середньорегіональний та із середнім рівнем, але в яких спостерігається тенденція до спаду. Проблемні райони класифікували залежно від характеру соціально-економічних процесів, що відбуваються на їх території, на кризові, депресивні та слаборозвинені.

Методики визначення депресивності територіальних систем розглядаються лише як один із інструментів вирівнювання розвитку регіонів,

тому логічним є зосередження їх на динаміці вже досягнутих показників. При цьому не враховуються особливості територій та їх внутрішній потенціал. Так, за однакових соціально-економічних умов функціонування вирішальне значення у здатності громад бути самодостатніми має наявність та напрями використання природних ресурсів. Очевидним є те, що державна допомога повинна бути спрямована в ті громади, які не мають, і з об'єктивних причин (наприклад, високогірні населені пункти), не матимуть достатнього для саморозвитку ресурсного потенціалу. Для решти територій зусилля мають бути спрямовані на формування власного соціально-економічного механізму розвитку.

З огляду на вищевикладене, у процесі управління сільськими територіями знаходження балансу між регулюванням, а іноді й втручанням, та самоорганізацією громади недостатньо лише методик визначення їх депресивності, але й важливо розробити алгоритм виявлення тих, які можуть після формування відповідного механізму розвиватися на принципах самодостатності.

Мета дослідження – розробка методики визначення рівня самодостатності територіальних громад.

Матеріали і методи дослідження. Одержані наукові результати ґрунтуються на використанні таких методів дослідження: абстрактно-логічного, монографічного, наукового узагальнення і порівняння, формалізації, графічного і табличного, економіко-статистичного, моделювання.

Результати дослідження та їх обговорення. У процесі теоретичного узагальнення поглядів численних вітчизняних і зарубіжних учених, міжнародного та українського законодавства було з'ясовано, що для оцінки сталого розвитку територіальних соціально-економічних систем використовуються різноманітні методики. Оцінивши їх, ми зробили висновок, що найбільш доцільно у процесі формування самодостатності громад використовувати інтегральний індекс. Так, його величина буде свідчити про рівень самодостатності громади. Крім того, інтегральний індекс забезпечить порівнянність рівня розвитку громад між собою.

В основу моделі для визначення індексу самодостатності територіальних громад (формула 1) покладено методику розрахунку індекса сталого розвитку Інститутом прикладного системного аналізу НАН України [4].

$$I_{сам} = \begin{cases} I_e = f(I_{фд}; I_{дд}; I_{пд}); \\ I_c = f(I_{лр}; I_3; I_{сі}); \\ I_{ек} = f(I_{ев}; I_{еж}). \end{cases} \quad (1),$$

де індекс економічного розвитку (I_e):

- *індекс фінансової дієздатності територій ($I_{фд}$)* – доходи до місцевого бюджету, податкові надходження до місцевого бюджету, надходження до спеціального фонду бюджету, частка власних надходжень громади до місцевого бюджету;

- *індекс доходів домогосподарств ($I_{дд}$)* – дохід від підприємницької діяльності та самозайнятості, доходи від власності (у т. ч. орендна плата за земельні паї), середньомісячна заробітна плата найманих працівників, частка населення із середньодушовими доходами за місяць, нижчими від прожиткового мінімуму, частка витрат сільських домогосподарств на продукти харчування;

- *індекс розвитку підприємницької діяльності ($I_{пд}$)* – виробництво валової продукції сільського господарства (у порівнянних цінах 2010 р.), обсяг реалізованої продукції промисловості, обсяг реалізованої продукції малими підприємствами, обсяг реалізованої продукції фізичними особами – підприємцями, роздрібний товарооборот, обсяг реалізованих послуг населенню;

індекс соціального розвитку (I_c):

- *індекс людського розвитку ($I_{лр}$)* – кількість дітей до 18 років, кількість молоді (18–35 років), природний приріст (скорочення) сільського населення, кількість осіб, які виїхали із сільської місцевості, захворюваність на інфекційні хвороби й туберкульоз, смертність дітей у віці до одного року, частка сільського населення, яке має базову або вищу освіту;

- *індекс зайнятості (I_z)* – кількість зайнятого населення, частка сільського населення, яке працює за місцем реєстрації, кількість сільського населення у віці 16–59 років, яке не працює і не навчається, кількість населених пунктів, у яких є суб'єкти господарської діяльності;

- *індекс розвитку соціальної інфраструктури (I_{ci})* – кількість сільських населених пунктів, які мають на своїй території лікувальні заклади, охоплення дітей дитячими дошкільними закладами, кількість населених пунктів, що не мають шкіл, але мають більше, ніж 50 дітей у віці 7–17 років, частка випускників сільських загальноосвітніх навчальних закладів, які вступили до вищих навчальних закладів, кількість на 1 заклад клубного типу сільських населених пунктів, введення в експлуатацію житлового фонду, частка житлового фонду, який не має жодного виду благоустрою, кількість населених пунктів, які не мали освітлених вулиць;

індекс екологічного розвитку ($I_{ек}$):

індекс екологізації виробництва ($I_{еє}$) – обсяг скинутих зворотних вод у природні поверхневі водні об'єкти без очищення, викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря, наявність небезпечних відходів, витрати на охорону навколишнього природного середовища, пред'явлено екологічний податок екологічних зборів у загальній сумі пред'явлених;

індекс екологізації життєдіяльності населення ($I_{еж}$) – частка утилізованих відходів у загальному обсязі утворених на сільській території, обсяг розміщених відходів на стихійних звалищах, накопичено

відходів протягом експлуатації у місцях їх видалення у розрахунку на 1 км² території.

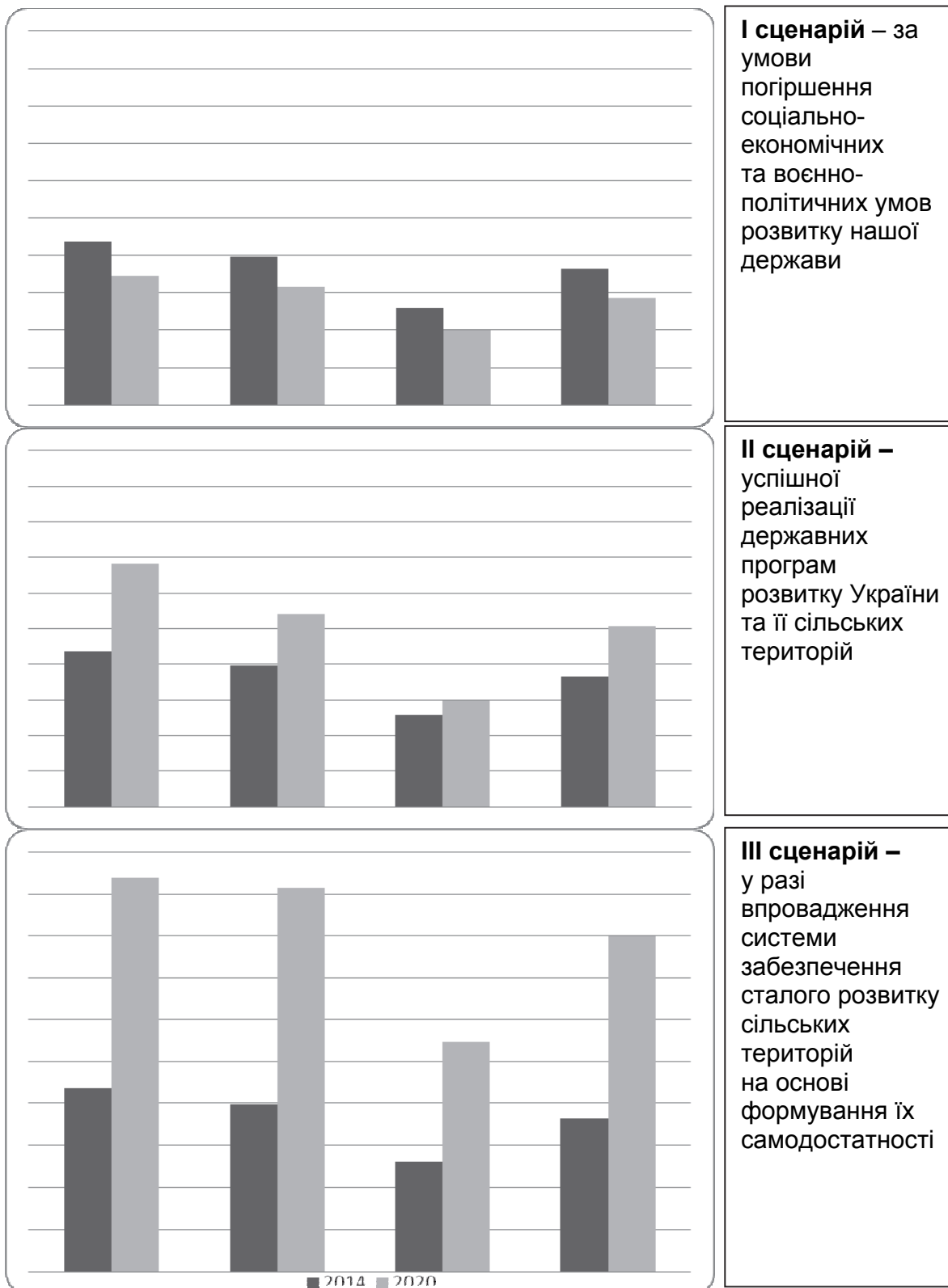
На основі офіційних статистичних даних за допомогою комп'ютерної програми для автоматичного опрацювання даних Excel, розраховано індекс самодостатності сільських територій України, який свідчить про на використання потенційних можливостей їх сталого розвитку лише на третину (див. таблицю).

**Результати розрахунку індексу самодостатності
сільських територій України***

Мета	Значення індексу	Цільова складова сталого розвитку	Значення індексу	Значення індексу самодостатності
Формування фінансової дієздатності сільських громад	0,49497			
Підвищення рівня доходів сільських домогосподарств	0,32351	Економічний розвиток сільських територій	0,43662	
Збільшення доходів суб'єктів підприємницької діяльності	0,49139			
Людський розвиток	0,40272			
Підвищення рівня зайнятості сільського населення	0,44451	Підвищення рівня та якості життя сільського населення	0,39641	0,36407
Розвиток соціальної інфраструктури села	0,34201			
Екологізація виробництва	0,24949	Збереження природно-ресурсного потенціалу сільських територій	0,25917	
Екологізація життєдіяльності населення	0,26885			

*Джерело: розроблено автором.

Розраховано також прогнозне значення індекса самодостатності у 2020 р. при погіршені соціально-економічних та воєнно-політичних умов розвитку нашої держави, успішної реалізації державних програм розвитку України та її сільських територій, а також у разі впровадження запропонованої нами системи забезпечення (див. рисунок).

Прогноз зміни значення індексу самодостатності сільських територій України у 2020 р. за різних сценаріїв розвитку*

*Розроблено автором.

Висновки і перспективи. Запропонований нами індекс самодостатності сільських територій може стати важливим інструментом для прийняття органами державної влади та місцевого самоврядування управлінських рішень, прогнозування результатів їх виконання та відповідного контролю, що сприятиме не тільки забезпеченню життєдіяльності територіальних громад, але й формуванню ними самодостатності.

Список літератури

1. Про моніторинг соціально-економічного розвитку малих міст і селищ : постанова Кабінету Міністрів України № 288 від 2 квітня 2009 року [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/288-2009-%D0%BF>
2. Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій : постанова Кабінету Міністрів України № 650 від 9 червня 2011 року [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/650-2011-%D0%BF>
3. Морозюк Н. В. Регіональні особливості соціально-економічного розвитку села : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Морозюк Наталія Володимирівна. – К., 2009. – 202 с.
4. Згуровский М. З. Глобальное моделирование процессов устойчивого развития в контексте качества и безопасности людей / М. З. Згуровский, А. Д. Гвишиани. – К., 2008. – 352 с.

References

1. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro monitorynh sotsialno-ekonomichnoho rozvytku malykh mist i selyshch» № 288 vid 2 kvitnia 2009 roku [Elektronnyi resurs] / Kabinet Ministriv Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/288-2009-%D0%BF>.
2. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zaprovadzhennya provedennya otsinky rezultativ diyalnosti Rady ministriv Avtonomnoyi Respubliki Krym, oblasnykh, Kyivskoyi ta Sevastopolskoyi miskykh derzhavnykh administratsii» № 650 vid 9 chervnia 2011 roku [Elektronnyi resurs] / Kabinet Ministriv Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/650-2011-%D0%BF>.
3. Moroziuk, N. V. (2009). Rehionalni osoblyvosti sotsialno-ekonomichnoho rozvytku sela: dys. kand. ekon. nauk : 08.00.03 / Moroziuk Nataliya Volodymyrivna. – K., 202.
4. Zghurovskiy, M. Z. (2008). Hlobalnoye modelyrovanye protsessov ustoichyvoho razvytyaya v kontekste kachestva y bezopasnosti liudei / M. Z. Zghurovskiy, A. D. Hvyshyany. – K., 352.

МЕТОДИКА ОПРЕДЕЛЕНИЯ УРОВНЯ САМОДОСТАТОЧНОСТИ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИН

Н. В. Морозюк

Аннотация. Рассмотрены преимущества и недостатки существующих методик оценки уровня развития территорий, в частности установлено, что в Украине много вопросов, связанных с

формированием и практическим использованием методик определения депрессивности и самодостаточности территориальных общин, остаются нерешенными. Методики определения депрессивности территориальных систем рассматриваются лишь как один из инструментов выравнивания развития регионов. Но, в процессе управления территориями и нахождения баланса между регулированием (а иногда и вмешательством) и самоорганизацией общества, недостаточно только методик определения их депрессивности.

Целью статьи является разработка методики определения уровня самодостаточности территориальных общин. Полученные научные результаты основываются на использовании таких методов исследования: абстрактно-логического, монографического, научного обобщения и сравнения, формализации, графического и табличного, экономико-статистического, моделирования.

Изучив зарубежные и отечественные методики оценки развития территорий, мы пришли к выводу, что наиболее целесообразно в процессе формирования самодостаточности общин использовать интегральный индекс.

На основе официальных статистических данных рассчитан индекс самодостаточности сельских территорий Украины. Рассчитано также прогнозное значение индекса самодостаточности при ухудшении социально-экономических и военно-политических условий развития нашего государства, успешной реализации государственных программ развития Украины и ее сельских территорий, а также в случае внедрения предложенной нами системы обеспечения.

Ключевые слова: самодостаточность, территориальная община, интегральный индекс

METHODOLOGY OF DETERMINING THE LEVEL OF SELF-SUFFICIENCY OF TERRITORIAL COMMUNITIES

N. V. Morosiuk

Abstract. *The advantages and disadvantages of existing methodologies to assess the level of development of areas, in particular revealed that in Ukraine, many issues related to the development and practical use of methods for determining depression and self-sufficiency of communities remain unresolved. Methods of depression territorial systems are considered only as a tool of alignment regions. But in the management of territories and finding a balance between regulation and sometimes intervention, and community self-organization not only of methods to determine their depression.*

The article is to develop a methodology for determining the level of self-sufficiency of local communities. The obtained scientific results based on the use of research methods: abstract logic, monographic, scientific analysis and comparison, formalization, graphical and tabular, economics and statistics, modeling.

Overseas and domestic areas of assessment methodology, we concluded that the most appropriate in the process of self-sufficiency of communities using integrated index.

Based on official statistics calculated index Ukraine sustainability of rural areas. Calculated as predictive values of self-sufficiency in the index worsened the socio-economic and military-political conditions of our country, the successful implementation of state programs of Ukraine and its rural areas and in case of implementation of our proposed system software.

Keywords: self-sufficiency, local community, integral index

УДК 63-021.387:336.14

ПАРАДИГМАЛЬНИЙ ПОГЛЯД НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ЕКОЛОГІЧНИХ ВИКЛИКІВ

А. В. НЕВЕСЕНКО, аспірант *

ННЦ «Інститут аграрної економіки» України

E-mail: eastagro86@gmail.com

Анотація. Виокремлено принципи сталого розвитку суспільства задля збереження природного середовища для наступних поколінь. Висвітлено актуальні проблеми сталого розвитку, запропоновано оптимальне керування ресурсами на основі міжнародної практики і високих технологій, планування сталого бізнесу та використання механізму регулювання саме у сфері природокористування.

Ключові слова: *сталий розвиток, механізм, регулювання, індикатори, екологічна криза, екологічна система, показники*

Актуальність. Зростання населення і, як наслідок, світового виробництва харчових продуктів, – головні чинники, що призвели до різкого збільшення антропогенного навантаження на природу. Асиміляційний потенціал вже не справляється із задачами відновлення в навколишньому середовищі. Тому в усіх елементах екосистеми почалися істотні, незворотні зміни, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання окремих теоретичних положень сталого світового розвитку економіки розглядалися в Доповіді «Комісії Брундтланда» в 1987 р., у матеріалах Конференції в Ріо-де-Жанейро в 1992 р., у працях Б. В. Буркінського [1], Н. М. Вдовенко [2; 3; 15], М. В. Багрова [4; 5; 6], А. А. Гусєва, О. М., Бізаркіної, І. Г. Гусєвої [12], С. М. Кваші [7], Н. М. Коробової [8], І. О. Карінцева, Л. Г. Мельник [9] та інших. Водночас, ідеї, принципи, стратегії та механізми реалізації концепції сталого економічного розвитку

© А. В. Невесенко, 2017

*Науковий керівник – доктор економічних наук, професор Н. М. Вдовенко